کُنترپوان مُدال

آهنگسازی به شیوه‌ی پالسترینا

برگردان و نگارش

علیرضا مشایخی

مؤسسه‌ی فرهنگی ـ هنری ماهور

تهران ۱۳۹۷

فهرست

دیباچه ۷
نکته‌های بنیادین ۹
مختصری درباره‌ی نظام‌های صوتی مورد استفاده در کُنترپوان مُدال ۹
روند ملودی ۱۶
نکاتی درباره‌ی «چندصدایی» در سبک پالسترینا ۲۵
کُنترپوان دوصدایی ۲۸
نوع اول: گِرد درمقابل گِرد ۲۸
نوع دوم: دو سفید درمقابل یک گِرد ۳۰
نوع سوم: چهار سیاه درمقابل یک گِرد ۳۲
– ریشه‌ی تاریخی کامبیاتا ۳۵
– کامبیاتا به‌شکل بسط‌یافته ۳۶
نوع چهارم: دو سفید درمقابل یک گِرد (نوع سنکوپ) ۴۰
نوع پنجم: کُنترپوان آزاد ۴۴
— نت پورتامنت ۴۹
کُنترپوان آزاد در هر دو بخش ۵۳
تقلید (ایمیتاسیون) ۵۹
کُنترپوان سه‌صدایی ۶۷
نوع اول ۶۷
نوع دوم ۷۰
نوع سوم ۷۲
نوع چهارم (سنکوپ) ۷۷
– چهارم مطبوع ۷۷
شبیه‌سازی سه‌بخشی و نوع پنجم (آزاد) ۸۴
کُنترپوان چهارصدایی ۸۷
نوع اول ۸۷
نوع دوم ۸۹
نوع سوم ۹۱
نوع چهارم (سنکوپ) ۹۴
نوع پنجم ۹۸

شبیه‌سازی چهارصدایی ۱۰۱
پیوست ۱ ۱۰۳
حرکت بخش‌ها نسبت به هم ۱۰۴
سنکوپ ۱۰۵
شبیه‌سازی ۱۰۸
کانن ۱۰۹
فوگ دوصدایی ۱۱۰
فوگ سه‌صدایی ۱۱۲
مکث در پایان معرفی مجدد تِم ۱۱۵
عبور از قوانین ۱۱۶
پیوست ۲ ۱۱۹
مثال‌های کتاب در کلیدهای «سل» و «فا» ۱۲۰
کتاب‌نامه ۱۶۶

دیباچه

به‌دنبال تأسیس «گروه موسیقی تهران» به‌همراهی و یاری استاد گرامی، فریماه قوام‌صدری، و پس از آن، تشکیل «ارکستر موسیقی نو» و پدید آمدن جریان نوین آهنگسازی هنری معاصر در ایران، به درخواست و پیشنهاد بعضی از شاگردانم، به‌ویژه سارا اباذری، و با هدف پدیدآوردن مجموعه‌ای که پاسخگوی نیازهای آموزشی تشنگان آموختن مبانی آهنگسازی باشد، اندیشه‌ی جمع‌آوری و تدوین درس‌گفتارهایم جدی‌تر شد، و این آغاز کوششی بود که به‌نگارش چهار کتاب ـ به‌ترتیب، درباره‌ی هارمونی، کُنترپوان تُنال، فرم، و آهنگسازی ـ انجامید. جای خالی حضور کتابی در زمینه‌ی کُنترپوان مُدال در این مجموعه، بهانه‌ای شد برای تدوین کتابی که اکنون در دست دارید ـ کتابی برای ادای دِین و احترام به پالسترینا، نخستین استاد الهام‌بخش و بزرگ من در موسیقی.

هنگامی‌که جووانّی پیرلوئیجی دا پالسترینا[۱] به‌سال ۱۵۹۴ میلادی درگذشت، معاصرانش او را با لقب «بزرگ‌مرد موسیقی[۲]» در رُم به خاک سپردند. پالسترینا به‌راستی نقطه‌ی اوجی در شکوفایی «چندصدایی» پیش از دوران باروک بود. کاربست چندصدایی در آثار وی، که توازن خطوط آوازی افقی و ستون‌های عمودی آکوردشناسی موسیقی مُدال را به کمالی بی‌نظیر رساند، زمینه‌ای برای پدیدآمدن شیوه‌ای نو در آموزش کُنترپوان مُدال شد. مهم‌ترین گام در این راه را یوهان یوزف فوکس[۳] با نگارش کتاب «گرادوس اد پارناسوم[۴]» برداشت. چگونگی مواجهه‌ی او با موسیقی مُدال به‌شیوه‌ای از تدریس و آموزش کُنترپوان انجامید که سالیان درازی است الهام‌بخش استادان علم کُنترپوان بوده است. برای معرفی موسیقی و شیوه‌ی پالسترینا، انتخاب کتابی جامع‌وکامل آسان نیست. ازاین‌رو، من دو اثری را که در میان دیگر آثار موجود اعتبار و جایگاه ویژه‌ای دارند انتخاب کردم و اساس نگارش و تدوین این نوشته قرار دادم. نخست، کتاب «کُنترپوان[۵]» اثر کنود یِپسِن[۶] و دو دیگر کتاب «گرادوس جدید[۷]» اثر ارنست تیتل[۸].

یِپسِن در اثر خود، با تحقیقی موشکافانه، موسیقی پالسترینا را از تمام زوایا مورد بحث قرار می‌دهد. کتابِ او، بی‌هیچ دخل‌وتصرف و برخورد سلیقه‌ای، آینه‌ی تمام‌نمای اندیشه‌ها و آرای پالسترینا است. از سوی دیگر، تیتل پولیفونی مُدال را از دیدگاه یوهان یوزف فوکس نیز بررسی می‌کند. عنوان اثر وی، که متأثر از نام کتاب معروف فوکس «گرادوس اد پارناسوم» انتخاب شد، نمایانگر ارادت و احترام او نسبت به فوکس است. فوکس، خود، نظریه‌پرداز و آهنگسازی بنام بود. پژوهش‌های او درباره‌ی موسیقی مُدال متأثر از سلیقه‌ها و اظهارنظرهای شخصی ـ البته مفید ـ است و توضیحات او از سبک پالسترینا فراتر می‌رود.

---

۱. Giovanni Pierluigi da Palestrina (c. 1525 - 1594)

۲. Der Fuerst der Musik

۳. Johann Joseph Fux (1660 - 1741)

۴. Gradus ad Parnassum

۵. Jeppesen, kund (1956), Kontrapunkt, Veb Breitkopf u . Haertel, Leipzig

۶. Knud Jeppesen (1892 - 1974)

۷. Fux, Johann Joseph (1959), Das Neue Gradus, Lehrbuch des Strengen Satzes, Doblinger Verlag, Wien, Muenchen

۸. Ernst Tittel (1910 - 1969)

پس از این گفتار کوتاه، امیدوارم، راهی که برای معرفی سبک پالسترینا انتخاب کرده‌ام تا حدی برای خواننده روشن شده باشد. در مرحله‌ی نخست، خواهم کوشید تا پالسترینا را براساس نگرش یِپسِن، اغلب دقیق و به‌ندرت با الهام از هدف‌های کاربردی، معرفی کنم و در پیوست ۱ نکاتی از فوکس رَا، که ضروری می‌دانستم، آورده‌ام تا خواننده به‌بهترین‌گونه برای درک هارمونی و کُنترپوان تُنال آمادگی پیدا کند. در ادامه، در پیوست ۲، تمام مثال‌ها و نمونه‌های کتاب در کلیدهای سل و فا نیز ذکر شده‌اند، و در پایان می‌توانید کتاب‌نامه‌ی جامعی از مهم‌ترین آثار مربوط به علم کُنترپوان را بیابید. باشد که آرمان‌های من برای تربیت نسل‌های آهنگساز، پژوهشگر و مجهز به ابزارهای علمی موسیقایی به نتیجه‌ای درخور بینجامد.

علیرضا مشایخی
استاد محقق پردیس هنرهای زیبای دانشگاه تهران
تهران ـ بهار، چاپ دوم ۱۳۹۷ خورشیدی